

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Лазарєв Андрій Юрійович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Доходна база Державного бюджету України та напрями її зміцнення

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студента 2 курсу

А. Ю. Лазарева

групи Фмз-91а

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ А. Ю. Лазарєв

Керівник к.е.н., доцент

О.М. Пахненко

Суми – 2020 рік

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра

на тему: «ДОХІДНА БАЗА ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗМІЦНЕННЯ»

студента Лазарєва Андрія Юрійовича

Актуальність теми кваліфікаційної роботи. В сучасних умовах розвитку економіки України відбувається посилення ролі бюджету в регулюванні бюджетних процесів. Проведення кардинальних економічних реформ, стимулювання і фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів вимагає забезпечення реальної фінансової самостійності кожної адміністративно-територіальної одиниці, посилення дохідної бази держави та місцевих бюджетів. Проведення в життя завдань бюджетної політики держави вимагає вміння вільно орієнтуватися в законодавчих документах з бюджетних питань. Тож значної актуальності набуває вивчення сутності дохідної бази бюджету та напрямів її вдосконалення.

Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтування теоретико-методичних основ та розгляд практичних аспектів аналізу дохідної бази Державного бюджету України.

Об'єкт дослідження – дохідна база Державного бюджету України.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають при плануванні та виконанні Державного бюджету України за доходами.

Основний результат роботи – можливість використання здійсненого аналізу структури та динаміки доходів Державного бюджету України.

Ключові слова: дохід, Державний бюджет України, дохідна частина Державного бюджету України.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 57 сторінках, у тому числі список використаних джерел з 70 найменувань. Робота містить 9 таблиць, 13 рисунків.

Рік захисту роботи – 2020 рік.

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Професор, доктор економічних
наук

_____ І. О. Школьник

“ __ ” _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

студента 2 курсу групи Фмз-91а

Лазарева Андрія Юрійовича

1. Тема роботи «Доходна база Державного бюджету України та напрями її зміцнення» затверджена наказом по СумДУ № 1843-III від 1 грудня 2020 року.
2. Строк подання студентом закінченої роботи 6 грудня 2020 року.
3. Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтування теоретико-методичних основ та розгляд практичних аспектів аналізу доходної бази Державного бюджету України
4. Об'єкт дослідження – доходна база Державного бюджету України.
5. Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають при плануванні та виконанні Державного бюджету України за доходами.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах законодавчих та нормативно-правових актів України з питань Державного бюджету, аналітичних й статистичних даних Державної казначейської служби України.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

№ п/п	Назва розділу	Термін подання
I	Теоретико-методичні засади функціонування дохідної бази Державного бюджету України	13.11.2020
II	Практичні аспекти аналізу дохідної бази Державного бюджету України	27.11.2020

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:

1. Дослідити економічну сутність та функціональне призначення доходів Державного бюджету України.
2. Визначити фактори впливу на рівень надходжень бюджету.
3. Дослідити методи прогнозування доходів бюджету
4. Провести аналіз динаміки доходів Державного бюджету України.
5. Визначити напрямки зміцнення доходної частини Державного бюджету України.

8. Консультації по роботі:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I			
II			

9. Дата видачі завдання: 11 вересня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи _____ О.М. Пахненко

Завдання до виконання одержав _____ А.Ю. Лазарєв

ЗМІСТ

ВСТУП	6
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	8
1.1 Сутність та функціональне призначення доходів бюджету	8
1.2 Фіскальна політика та фактори впливу на формування і виконання бюджету за доходами	13
1.3 Методи прогнозування доходів бюджету	21
2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	29
2.1 Аналіз динаміки доходів Державного бюджету України за період 2015-2019 роки	29
2.2. Напрями зміцнення доходів Державного бюджету України шляхом оптимізації його структури	39
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

В сучасних умовах розвитку економіки України відбувається посилення ролі бюджету в регулюванні бюджетних процесів. Проведення кардинальних економічних реформ, стимулювання і фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів вимагає забезпечення реальної фінансової самостійності кожної адміністративно-територіальної одиниці, посилення дохідної бази держави та місцевих бюджетів. Проведення в життя завдань бюджетної політики держави вимагає вміння вільно орієнтуватися в законодавчих документах з бюджетних питань. Тож значної актуальності набуває вивчення сутності дохідної бази бюджету та напрямів її вдосконалення.

Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтування теоретико-методичних основ та розгляд практичних аспектів аналізу дохідної бази Державного бюджету України.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити економічну сутність та функціональне призначення доходів Державного бюджету України;
- ідентифікувати фактори впливу на рівень податкових надходжень бюджету;
- розглянути методи прогнозування доходів бюджету;
- провести аналіз динаміки доходів Державного бюджету України;
- визначити напрямки зміцнення доходів Державного бюджету України шляхом оптимізації його структури.

Об'єкт дослідження – дохідна база Державного бюджету України.

Предмет дослідження – економічні відносини, що виникають при плануванні та виконанні Державного бюджету України за доходами.

В ході виконання зазначених завдань, нами було використано наступні методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, які були використані при розкритті підходів до трактування дефініції «доходи бюджету»; методи коефіцієнтів, статистичні та порівняльні – при аналізі динаміки доходів

Державного бюджету України. Також для наочності скористались методами графічного і табличного відображення інформації.

Законодавчі та нормативно-правові акти України з питань Державного бюджету, підручники, монографії, статті, наукові праці дослідників, аналітичні та статистичні дані Державної казначейської служби України стали інформаційною базою, яка була використана при написанні кваліфікаційної роботи.

Практичне значення отриманих результатів – можливість розгляду та опрацювання результатів аналізу динаміки дохідної бази бюджету та дослідження запропонованих у кваліфікаційній роботі заходів в рамках зміцнення дохідної бази Державного бюджету України.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1 Сутність та функціональне призначення доходів бюджету

Бюджетна політика, на сьогоднішній день, є основою економічного розвитку держави. Особливого значення для дослідників, аналітиків та політиків набуває питання формування збалансованого бюджету країни чи міста.

У процесі реалізації державної фінансової політики важливу роль відіграє бюджетна система, через яку відбувається державне фінансове регулювання, навіть в умовах значних трансформації у перерозподілі фінансових ресурсів.

Державний бюджет України функціонує в розрізі доходів та видатків, крізь які відбувається перерозподіл акумульованих у державі фінансових ресурсів.

Доходи державного бюджету відіграють значну роль у формуванні фінансової бази діяльності органів влади, а особливо виконання покладених на них обов'язків, які полягають у забезпеченні безпеки та оборони, виконанні політики соціально-економічного спрямування та інше [5].

Аналізуючи наукову літературу, можна зробити висновок про багатостороннє розкриття сутності поняття «доходи бюджету» і відповідно різне трактування даної дефініції. Відомі науковці, як вітчизняні, так і закордонні, висвітлюють дане поняття по-різному, що може викликати суперечливе уявлення сутності категорії «доходи бюджету» [26, 68, 69]. Виходячи із вищезазначеного впливає актуальність обраної теми при написанні кваліфікаційної роботи .

Дослідженню питань, пов'язаних із доходами бюджету країн, присвятили свої праці такі науковці, як:

Проте, як зазначалося раніше, через відсутність єдиного підходу до означення дефініції «доходи бюджету», відсутні також конкретні класифікаційні ознаки цього визначення [27].

На нашу думку, слід виокремити та уніфікувати дефініцію «доходи бюджету» як складової частини в системі розвитку соціального та економічного.

Основні підходи науковців до розкриття сутності дефініції «доходи бюджету» представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Підходи до розкриття сутності дефініції «доходи бюджету»

Джерело	Трактування поняття
Бюджетний кодекс України	«Доходи бюджету – кошти, що надходять в безоплатному і безповоротному порядку відповідно до державного законодавства в розпорядження органів державної влади, органів державної влади суб'єктів держави та органів місцевого самоврядування» [12]
Канєва Т. В., Думікян А. К.	«Доходи бюджету – це грошові відносини, що виникають у держави (в особі уповноважених на це органів) з юридичними і фізичними особами в процесі формування бюджетного фонду країни, а також бюджетних фондів державних і адміністративно-територіальних утворень. Формою прояву цих відносин служать різні види платежів підприємств, організацій, громадян, що мобілізуються в розпорядження державних органів влади» [21]
Лук'яненко І., Сидорович М.	«Доходи бюджету – це кошти, які надходять в безоплатному і безповоротному порядку відповідно до чинного в країні законодавства в розпорядження федеральних і регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [29]
Маркуц Ю. І., Гусаревич Н. В.	«Доходи бюджету представляють собою частину бюджетних відносин, пов'язаних з формуванням фондів грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні органів державної влади та місцевого самоврядування» [33]
Мотузка О. М.	«Доходи бюджету – це економічні відносини, що виникають між державою та підприємствами, організаціями і громадянами в процесі формування бюджетного фонду країни» [37]
Родіонов В. Є.	«Доходи бюджету – це обов'язкові безповоротні платежі, що надходять до бюджету» [51]
Тарасюк М. В.	«Доходи бюджету – це кошти, які надходять у безоплатному і безповоротному порядку відповідно до законодавства і в розпорядження органів державної влади та місцевого самоврядування» [54]

Тож розглянувши різні підходи до трактування поняття «доходи бюджету», дійшли висновку, що доходи бюджету представляють собою основу в системі фінансового забезпечення соціального та економічного розвитку держави, так як є у свою чергу базисом при формування ресурсів державного бюджету.

Беручи до уваги багатогранність поглядів на трактування зазначеного поняття, необхідно розглянути дефініцію «дохід бюджету» через тристоронню призму його сутності, три грані якої, економічна, правова та матеріальна [24].

Особливість того, що визначення сутності дефініції «доходи бюджету» є різними, дозволяє провести групування наявних трактувань відповідно до трьох векторів [1].

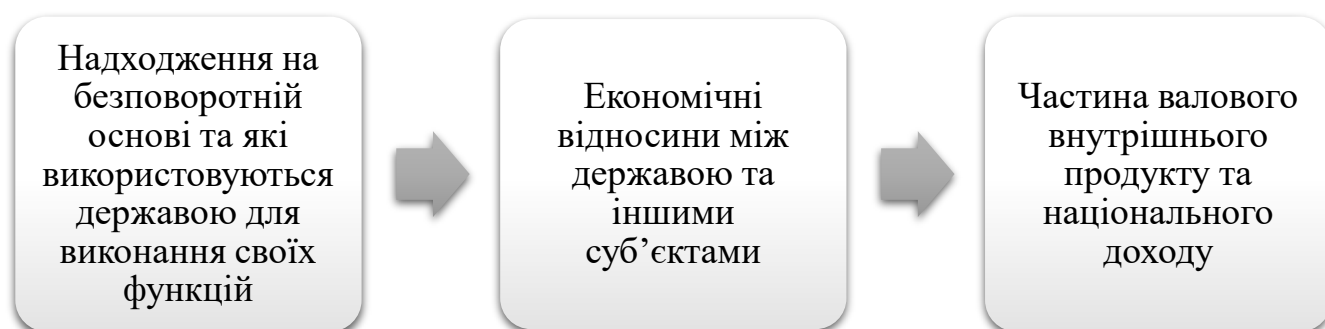

Рисунок 1.1 – Вектори трактування дефініції «доходи бюджету»

Беручи за основу рисунок 1.1, а саме кожен із виокремлених векторів, реальним стає окреслення напрямку трактування дефініції.

За своєю сутністю, доходи бюджету виступають результатом розподільчих процесів та об'єктом наступного перерозподілу акумульованих грошових коштів, який проходить шлях від державного бюджету (централізований грошовий фонд) до кожного із місцевих бюджетів (цільовий фонд) [34].

Виходячи із проведеного аналізу вивчення поняття «доходи бюджету» та різнобічних підходів до його трактування, слід зробити наступний висновок: доходи бюджету є економічними відносинами, які виникають при формуванні фондів грошових коштів під час взаємодії держави із фізичними та юридичними одиницями, що є основою для здійснення владою покладених на неї обов'язків та завдань [58].

Зазначені відносини проявляються шляхом проведення платежів фізичними та юридичними особами до державного бюджету [4]. Матеріально-речове втілення таких відносин проявляється через мобілізації грошових коштів до фонду бюджету.

Державний устрій країни, економічні та соціальні завдання населення і методи господарювання відіграють особливу роль в межах формування складу та структури державних доходів [6].

Мінфін України затверджує бюджетну класифікацію за доходами, видатками, бюджетним фінансуванням та боргом [17].

Бюджет відіграє важливу роль у перерозподілі грошових коштів фізичних та юридичних осіб при фінансуванні видатків бюджету та здійсненні інших витрат держави [63].

Бюджет, доходи і витрати якого є рівними, називається збалансованим [43]. У свою чергу при перевищенні однієї складової державного бюджету над іншою, має місце дефіцит чи профіцит бюджету [55].

Дефіцит бюджету є сумою перевищення витрат над доходами. У свою чергу профіцит є сумою перевищення доходів над витратами, що спостерігається достатньо нечасто.

В умовах дефіциту бюджету необхідним є залучення додаткових коштів, які надходять із джерел фінансування дефіциту бюджету [67]:

1) внутрішнє фінансування:

- випуск і продаж цінних паперів (облігацій і векселів);
- бюджетні кредити, отримані з бюджетів інших рівнів;
- використання коштів центрального банку.

2) зовнішнє фінансування:

- продаж цінних паперів на світовому фінансовому ринку;
- кредити від іноземних банків і міжнародних фінансових організацій;
- позики від іноземних урядів.

До складу доходів бюджету відносяться податкові та неподаткові види надходжень [9].

Також до доходу поточного року зараховують залишок, який лишився на кінець попереднього року [31].

У свою чергу доходи державного бюджету складаються із:

- податків на доходи фізичних і юридичних осіб;
- податків на прибуток;
- непрямих податків;
- акцизів;
- мита;
- неподаткових зборів;
- місцевих податків і зборів.

Неподаткові доходи включають у себе доходи від:

- використання державного або комунального майна;
- продажу державного або комунального майна;
- платних послуг, які надають державні та місцеві органи влади;
- штрафів, компенсацій, пеней;
- бюджетів іншого рівня бюджетної системи, як фінансова допомога і бюджетні позички.

До доходу отриманого при використанні державного чи комунального майна включають [19]:

- орендну плату за тимчасове використання майна державної чи комунальної власності;
- відсотки по залишкам на рахунках в кредитних організаціях бюджетних коштів;
- доходи як прибуток від частки статутного капіталу господарських організацій або дивідендів на акції, що належать державі [11].

Дохідна база державного бюджету залежить від конкретних економічних умов розвитку країни, ринкової кон'юнктури та економічної політики. Усі зміни, що відбуваються в структурі бюджетних доходів, засновані на реформації процесів економіки.

1.2 Фіскальна політика та фактори впливу на формування і виконання бюджету за доходами

На відміну від розвинених країн світу, в Україні існує постійна проблема збільшення потреб громадян і бюджетного фінансування соціальних видатків та водночас обмеженості ресурсів, які держава може мобілізувати до бюджету. Ця ситуація посилюється, з одного боку, значним зростанням витрат на державні послуги, які стає важко підтримувати, особливо в реальному контексті обмеження обов'язкових зборів, а з іншого боку, тиском громадської думки щодо необхідності оптимізації використання бюджетних коштів шляхом побудови ефективної державної політики. Враховуючи зростання дефіциту ресурсів та необхідність задоволення потреби у постачанні суспільних благ особливої уваги вимагають питання мобілізації доходів Державного бюджету та відповідно – формування фіскальної політики, здатної забезпечити максимальне фінансування [2].

В ідеалі всі напрямки державної політики повинні узгоджуватися між собою у поставлених цілях та інструментах реалізації. Особливо ця теза стосується фіскальної та грошово-кредитної політики. За сучасних умов ефективність реалізації фіскальної політики в Україні ускладнена через труднощі у дотриманні її відповідності грошово-кредитній політиці, яка спрямована головним чином на стримування інфляції та підтримання курсу гривні.

Фіскальне регулювання доходної частини бюджету здійснюється за допомогою застосування інструментів та важелів впливу, через які генеруються доходи і створюються умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів, їх розподілу та ефективного використання, а також перерозподілу між видами економічної діяльності та регіонами. Фінансове забезпечення розвитку економіки держави залежить від ефективності руху фінансових потоків між секторами. Оптимальний рух фінансових потоків створює сприятливі умови для розвитку та підтримки фінансового балансу в суспільстві та досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності країни. У свою чергу, дисбаланси руху

фінансових потоків поглиблюють галузеві та регіональні розриви, посилюють соціальну напругу в суспільстві, створюють передумови для розширення тіньового сектору економіки.

В широкому розумінні фіскальну політику визначають як сукупність фінансових заходів, що вживаються державою для формування необхідного обсягу та структури державних доходів і видатків та міжбюджетних трансфертів [52]. Фіскальна політика характеризується подвійним характером, який виявляється в необхідності узгодження політики формування доходів та політики здійснення видатків, що завжди має суперечливий характер.

Для політики формування доходів бюджету важливим є встановлення цілей, визначення завдань та вибір оптимальних інструментів для їх досягнення. Найважливішим джерелом формування доходу є податки, що робить податкову політику провідним ланкою фіскальної.

Інший підхід до визначення фіскальної політики полягає у розгляді її з точки зору циклічності економічного розвитку, а саме як скоординованої діяльності держави стосовно збору податків, фінансування видатків та запозичень з метою згладжування циклічних коливань в економіці та забезпечення прогресивного економічного розвитку. Прогрес в економічному розвитку досягається в тому випадку, якщо за допомогою фіскальної політики досягнуто скорочення тривалості економічного спаду порівняно з періодом економічного піднесення, що призводить не тільки до відновлення економіки, але і також до її зростання.

Отже, основними цілями політики формування доходів бюджету як складової фіскальної політики можна визначити [52, 53]:

- згладжування циклічних коливань в економіці (а саме зменшення тривалості та глибини кризи);
- досягнення та підтримка оптимального рівня дефіциту бюджету та державного боргу;
- оптимізація податкового навантаження з метою забезпечення фіскальної гнучкості.

Ефективність фіскальної політики характеризується конкретними критеріями. Вибір цих критеріїв визначає вибір напрямків соціально-економічного розвитку країни, на яких держава має зосередити свою увагу. Зважаючи на це, вибір критеріїв оцінки ефективності фіскальної політики повинен ґрунтуватися на тих ефектах, які держава може використовувати з максимальною вигодою для забезпечення економічного розвитку з одночасним уникненням значного зростання дефіциту бюджету та державного боргу.

Кількісні значення критеріїв ефективності фіскальної політики повинні узгоджуватися з показниками національної економічної безпеки. Отже, фіскальна політика країни вважається безпечною, якщо не спостерігається збільшення частки державного боргу у ВВП, оскільки необмежене зростання цього показника свідчить про те, що через певний проміжок часу країні доведеться спрямувати всі свої доходи для погашення державного боргу. Оптимальна фіскальна політика передбачає вибір такого набору фіскальних важелів, які дозволяють формувати дохідну частину бюджету в достатньому обсязі і не викликають неконтрольованого збільшення рівня державного боргу як частини національного доходу [8].

На противагу, неефективна фіскальна політика призводить до кумулятивного зростання бюджетного дефіциту, а за відсутності економічного зростання може спровокувати дефолт держави. Реалізація фіскальної політики в часи економічних змін вимагає врахування не тільки основних принципів макроекономіки, а й причин трансформаційних змін, а також пріоритетів фіскальної політики на певному етапі економічного розвитку держави.

На поточному етапі на ефективність розробки та реалізації фіскальної політики в Україні впливає безліч негативних факторів [3, 13, 38]:

- нестабільність і внутрішня суперечливість податкового законодавства;
- високий рівень податкового навантаження на юридичних осіб;
- низька ефективність податкової системи, зумовлена наявністю фактів ухилення від сплати податків;

- складність адміністрування податків, значні витрати на збір податків та введення додаткових адміністративних обмежень при сплаті податків;
- нераціональний розподіл податків між державним та місцевими бюджетами, що зумовлює необхідність субсидування місцевих бюджетів та обмежує фінансову автономію місцевої влади;
- наявність великої кількості соціальних виплат, відсутність пільг для інвестиційної діяльності.

Отже, формування доходної частини бюджету і фактичне його наповнення є однією з найбільш гострих проблем фіскальної політики в Україні. Найбільш значимими у цьому аспекті є питання податкової політики і, відповідно, формування податкових надходжень бюджету, оскільки саме податки є основою наповнення бюджету будь-якого рівня. Податки є основним джерелом коштів для фінансування основних бюджетних послуг та для довгострокового інвестування в суспільні блага. Зростання податкових надходжень в доходах державного бюджету залежить від багатьох факторів. Прямими факторами впливу є зміни податкової ставки та її галузевого складу, а також темпи зміни загальної податкової бази, яку можна порівняти з валовою доданою вартістю. У свою чергу, зростання доданої вартості залежить від галузевої структури економіки та зокрема таких складових як підвищення рівня цін та збільшення виробництва.

В сучасних дослідженнях приділяється багато уваги вивченню факторів, що впливають на рівень податкових надходжень бюджету. Так, перш за все, податкові надходження залежать від інституційних особливостей податкової системи (структура податку, ставка, пільги та преференції), а також від поведінки платників податків (їх рівня фінансової відповідальності та ступеня ухилення від сплати податків), динаміки макроекономічних показників та галузевої структури економіки (рис. 1.2). Крім того, суттєвий вплив мають міжбюджетні відносини та система розподілу податків між рівнями бюджетної системи. Серед макроекономічних детермінант на рівень податкових надходжень впливають такі фактори, як інфляція, безробіття і рівень зайнятості, податкові шоки, державний борг, прямі іноземні інвестиції, щільність населення, витрати домогосподарств,

національний дохід на душу населення, показники експорту та імпорту. Окрім суто макроекономічних та структурних детермінант, деякі дослідники зауважують вплив на податкові надходження інституційних та поведінкових факторів (наприклад, рівень громадянських свобод) [60, 61, 65].

Рисунок 1.2 – Фактори впливу на рівень податкових надходжень бюджету

Податкові надходження в менш економічно розвинених країнах, як правило, набагато нижчі, ніж у розвинених країнах, оскільки податок можна сплачувати лише з надлишку доходу над мінімальними прожитковими потребами населення. Тому обсяг національного доходу, який менш економічно розвинена країна може перетворити на податки для фінансування колективних потреб, не створюючи надмірної соціальної напруги, набагато менший, ніж у економічно розвиненій країні. Рівень доходу на душу населення позитивно корелює з податковими надходженнями: чим вищий рівень розвитку країни, тим більша її здатність залучати ресурси до бюджету [66].

Бідні країни не можуть повністю фінансувати свої програми розвитку лише за рахунок власних ресурсів, тому для них є актуальним залучення міжнародної

допомоги, отримання трансфертів від інших країн та наднаціональних утворень. Однак міжнародна допомога може бути ефективною лише в тому випадку, якщо вона розглядається як доповнення зусиль бідних країн, а не як їх заміна. У зв'язку з цим, більший потік допомоги заохочуватиме державу до менших зусиль у сфері удосконалення системи оподаткування. Однак витрати і умови, пов'язані з отриманням допомоги (стабільність потоків допомоги, процедурні труднощі, різні обмеження, вартість запозичень тощо) можуть мати протилежний ефект та спонукати держави активізувати свої податкові зусилля. Крім того, негативний вплив допомоги на державні доходи може посилюватися або зменшуватися залежно від інституційного розвитку (якості установ). Країна із спочатку слабкими установами, а отже і зі зниженою спроможністю збирати податкові надходження, матиме більший стимул зменшити свої податкові зусилля у відповідь на збільшення допомоги [61, 66].

На динаміку податкових надходжень може вплинути експансивний або обмежувальний характер монетарної та фіскальної політики. Фінансова політика, яка проводилась у минулому, безпосередньо впливає на визначення сучасного податкового навантаження. Минулий дефіцит бюджету перетворюється на високий рівень обслуговування державного боргу в теперішньому. Це штовхає уряд на збільшення податкового навантаження з огляду на обов'язковий характер обслуговування боргу. Подібним чином, значний первинний дефіцит у попередні роки дозволив би передбачити збільшення майбутнього боргового навантаження і, отже, заохочував би державу докласти додаткових зусиль щодо оподаткування.

Крім того, наявним є і непрямий вплив грошово-кредитної та валютної політики на податкові зусилля. Експансивна монетарна політика має тенденцію до збільшення рівня інфляції. Цей ефект є обмеженням для мобілізації податкових ресурсів, оскільки існує розрив між датою введення та датою збору податків державою, реальна вартість зібраних податкових надходжень знижується внаслідок інфляції [60].

Якість установ (податкових та митних адміністрацій) безпосередньо впливає на обсяг податкових надходжень. Особливості та характеристики інших

структурних елементів інституційної інфраструктури країни (правосуддя, фінансові установи, характеристики бізнесу) мають опосередкований вплив на податкові надходження.

Таким чином, формування доходів державного бюджету, зокрема в частині податкових надходжень, залежить від впливу широкого спектру факторів, що включають в себе показники економічного, структурного та інституційного розвитку.

Слід зауважити, що в контексті сучасних економічних перетворень ідеологією фіскальної політики щодо її податкової складової поряд із забезпеченням фіскальної достатності має бути регулювання розвитку суб'єктів господарювання та створення умов для підвищення конкурентоспроможності економіки. З огляду на це, основною вимогою до податкової системи є її оптимальний характер, здатність не лише забезпечувати державні потреби фінансовими ресурсами, а й не знижувати стимули суб'єктів господарювання щодо здійснення економічної діяльності та підвищення їх ефективності. Тому аналізуючи ефективність фіскальної політики в аспекті формування податкових надходжень, необхідно аналізувати показники податкового навантаження, які є мірою якості та ефективності податкової системи в країні. На сучасному етапі розвитку економіки та податкової системи існує стабільна потреба у пошуку оптимального рівня оподаткування для запобігання непоправних втрат потенційних податкових надходжень для держави та недостатнього споживання населенням потенційних суспільних вигод.

Фіскальні важелі – стимули і санкції – є важливими інструментами державної політики для досягнення цілей стабілізації або стимулювання економіки. В обох випадках слід розуміти роль податкового механізму та умови його застосування.

Сучасна економіка має ряд особливостей, за допомогою яких слід оцінювати доцільність та ефективність використання фіскальних важелів впливу [3, 32, 38]:

- заявлені регулятивні заходи впливають на поведінку ринку набагато швидше, ніж дані про стан економіки. Уряди розвинених країн оцінюють потенційні наслідки прийняття рішень на 10-50 років вперед, а бізнес – на 10-річну

перспективу (що спричинено вертикальною інтеграцією бізнесу в глобальні ланцюги створення вартості та масові ринки). Ось чому постійне реформування податкової системи створює додаткову невизначеність та потенційні ризики, зменшуючи привабливість країни для потоків капіталу;

- світ перейшов до фази перманентної турбулентності, спричиненої зміненою технологічною парадигмою. В інформаційній економіці вища відкритість ринку забезпечує кращу передачу та генерування шоків попиту та пропозиції;
- обтяжливі моделі соціально відповідальної держави часто висувуються до обговорення в економічній та зокрема фіскальній політиці, під впливом політичних та виборчих макроциклів;
- економіка макроциклів та потрясінь, що екзогенно породжуються через міжнародні торгові канали, призводить до зростання ролі регіональних союзів та політичних союзів груп країн, що в свою чергу суттєво впливає на довгострокові тенденції розвитку світової економіки;
- економія складних комбінацій регуляторних інструментів та політики.

Оцінюючи поточний стан української економіки, необхідно виділити кілька факторів, які слід враховувати при прогнозуванні впливу фіскальних важелів на економіку та динаміку доходів бюджету [38, 52, 53]:

- виснаження економіки, зумовлене частими падіннями і рецесіями економіки, серйозними шоками на макрорівні;
- критичне стиснення попиту (через девальвацію та інфляційні шоки у 2014-2015 рр.);
- стан критичної інфраструктури та знецінення соціального капіталу.

Оцінка фіскальних важелів у наукових дослідженнях показує, що проведення антициклічної політики продовжуватиме негативно впливати на тривалість періоду макроекономічної стабілізації та можливість відновлення стабільних темпів реального економічного зростання через відсутність ефективного впливу фіскальної політики на розвиток виробничого та соціального потенціалу

національної економіки. У короткостроковій перспективі це звужує здатність уряду ефективно застосовувати фіскальну політику як інструмент врегулювання макроекономічних дисбалансів та ускладнює процеси фіскальної консолідації, тобто обмежує можливості фіскального маневрування в рамках інструментів, призначених для досягнення цілей податкової та бюджетної політики.

Отже, забезпечення достатності та стабільності доходів державного бюджету є одними з ключових завдань фіскальної політики. Оптимальна фіскальна політика передбачає вибір такого набору фіскальних важелів, які дозволяють формувати дохідну частину бюджету в достатньому обсязі і не викликають безконтрольного збільшення рівня державного боргу як частини національного доходу. Формування доходів державного бюджету залежить від впливу широкого спектру факторів, що включають в себе інституційні особливості податкової системи, характеристики поведінки платників податків, характер міжбюджетних відносин, показники економічного, структурного та інституційного розвитку.

1.3 Методи прогнозування доходів бюджету

Доходи бюджету є основною частиною національного доходу країни. Податкові доходи бюджетної системи є головною складовою і найважливішою формою акумуляції доходів. Проаналізувавши склад і структуру податкових доходів бюджету можна усунути несприятливі впливу податків на економіку країни в цілому [18]. Оскільки податкові надходження є основними при формуванні дохідної бази бюджету, в сучасних умовах актуальним є вивчення прогнозування їх надходжень до бюджету.

Непрямі податки, особливо ПДВ, відіграють ключову роль у формуванні бюджету. Його фіскальна особливість характеризується тим, що ПДВ має дуже велику базу оподаткування, яка менш схильна до коливань цін на сировину та енергію. Ця особливість відрізняє ПДВ від інших податків і підтверджується

стабільною динамікою надходження податкових надходжень до державного бюджету [39].

Незважаючи на це, і незалежно від обсягу доходів, що забезпечуються ПДВ, процес адміністрування ПДВ супроводжується великою кількістю проблем та непорозумінь. Вирішення проблем, пов'язаних із плануванням та прогнозуванням доходів та видатків бюджету, пов'язане із застосуванням ефективних моделей прогнозування податкових надходжень [16]. Для країн з перехідною економікою прогнозування податків є однією з галузей, яка найбільше потребує реформ.

В Україні роботи вчених-економістів присвячені дослідженню проблем прогнозування та планування податкових надходжень. Ними є: Беседін В. Ф., Столяров В. Ф., Островецький В. І. [6], Бутенко Т. В., Бутенко В. В. [10] Чугунов І. Я., Канєва Т. В., Пасічний М. Д. [56], Шаманська В. Г. [57], Юрчишена Л. В. [59] та ін. Однак, незважаючи на численні дослідження з різних аспектів планування та прогнозування всіх податкових систем загалом, і ПДВ зокрема, все ще існує низка питань без відповіді. Тож актуальним є розгляд використання методів прогнозування надходжень ПДВ до бюджету, аналіз їх ефективності та визначення основних проблем прогнозування ПДВ.

Податкове прогнозування є оцінкою податкового потенціалу та обсягу податкових надходжень до бюджету на основі програми соціально-економічного розвитку держави на відповідний рік [36]. Прогнозування податків є різнобічним процесом, і його слід впроваджувати з дотриманням таких положень:

1. Прогнозування має використовуватися для вирішення більшості політичних проблем.

Прогнозування податків має відповісти на низку питань, що стосуються не лише бухгалтерського обліку [30]. Таке прогнозування лежить в основі визначення загальної фіскальної та грошово-кредитної політики, включаючи очікуваний дефіцит бюджету та джерел його покриття, співвідношення податкової політики з політикою соціальних виплат, визначення загального обсягу державного сектору та обсягу його впливу на ринкові економічні відносини.

2. Потрібно використовувати одночасно кілька моделей та підходів.

Для великої кількості питань, на які слід відповісти прогнозуванням, потрібні різні підходи, а також слід враховувати особливості та порівняльні переваги кожного підходу [62].

3. Він повинен забезпечити збереження гнучкості у виборі моделей залежно від конкретних завдань планування.

4. Він повинен підтримувати міжвідомчу співпрацю.

Податкове планування неможливе без координації між відомствами, включаючи такі аспекти, як обмін даними, координація застосованих підходів та загальна постановка проблеми [14].

Незважаючи на те, що процес прогнозування та оцінки податків є в основному технічним викликом суворого економічного аналізу, ступінь його практичної корисності для уряду вищий, якщо враховувати специфіку окремих адміністративних питань стратегічного планування.

Методологічна база для прогнозування податкових надходжень дуже широка і постійно змінюється та розвивається [15]. На вибір методу впливають такі фактори:

- вибір інструментів, які найкраще вирішували б певні питання бюджетного планування;
- точність прогнозу (найважливішою складовою при виборі методу прогнозування є оцінка надійності показників);
- мета, з якою складається прогноз (у деяких випадках існує потреба використовувати фіскальний прогноз для цілей, що виходять за межі бюджетного планування, наприклад, прогноз потрібен для участі у міжнародних проектах та організаціях або для отримання підтримки від міжнародної організації тощо);
- період, на який складається прогноз або план – короткостроковий (до 1 року), середньостроковий (2-5 років), довгостроковий (понад 5 років);
- рівень доступності та точності інформації, яка використовується для прогнозування.

В Україні ПДВ – єдиний податок, прогнозований уніфікованим офіційно затвердженим методом. Інші податки також передбачувані, але уніфікованих

методів на рівні країни не існує. Прийняття відповідного документа у 2004 році було зумовлене зростаючими проблемами зловживань у сплаті ПДВ, різкими непередбачуваними негативними тенденціями в його доходах та зростаючим невдоволенням платників податків щодо цих проблем [20].

З метою реалізації Указу Президента України Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності нарахування ПДВ [45] Державна податкова служба України та Міністерство фінансів, Міністерство економіки та європейської інтеграції, Державна митна служба за участю Науково-дослідного фінансового інституту при Міністерстві фінансів, Академії Державної прикордонної служби України, Національного інституту стратегічних досліджень при Адміністрації Президента України та Інституту економічного прогнозування Національна академія наук України розробила методологію прогнозування доходів від ПДВ.

Спільний наказ Міністерства фінансів, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції, Державної податкової адміністрації та Державної митної служби від 31.08.04 р. № 545/315/502/637 Про затвердження методів прогнозування ПДВ зареєстровано в Міністерство юстиції від 23 вересня 2004 р. За № 1202/9801 (див. Постанову Міністерства фінансів та ін. 2004 р.).

Метою прийняття загального методу прогнозування була спроба узгодити позиції та зусилля різних відомств у цьому процесі, і це було відповіддю на посилення політичних та громадських запитів щодо джерел інформації та точності прогнозів надходжень до ПДВ до бюджету.

Українська модель прогнозування ПДВ характеризується значним рівнем деталізації бази оподаткування за компонентами, для яких розраховуються та використовуються певні ефективні ставки [3]. Суть підходу полягає у точному відображенні структури ПДВ з урахуванням особливостей її стягнення з окремих елементів бази оподаткування. Тому прогноз розраховується окремо для вітчизняних товарів, імпорту та бюджетної компенсації, а потім розраховується загальний прогноз.

Основними недоліками методології, затвердженої Міністерством фінансів, є наступні:

1. Метод не враховує вплив змін ставок податку або зміни бази оподаткування.
2. Основною проблемою є низький рівень точності потенційної бази оподаткування.
3. Значна складність моделі. У зв'язку з цим метод прогнозування за ефективною ставкою є складним і витратним процесом.
4. Високий ступінь невизначеності отриманого прогнозу та значна залежність від суб'єктивних суджень.

Процес прогнозування обсягів надходжень ПДВ до державного бюджету України є найскладнішим з усіх інших податків, оскільки на цей процес впливає велика кількість факторів (інфляція, динаміка експорту та імпорту, рівень захисту, внутрішнє споживання тощо) [35]. Окрім методології прогнозування, офіційно прийнятої в Україні, представляємо кілька методів, які також застосовуються на практиці.

Методи ковзних середніх засновані на теоремі Вейерштрасса [70], згідно з якою будь-яка функція за найзагальнішими припущеннями може бути локально (тобто в певному діапазоні варіації аргументу t), представленою алгебраїчним поліномом відповідного ступеня. Ковзне середнє ступеня k обчислюється таким чином:

$$M = \frac{y_t + y_{t-1} + \dots + y_{t-k+1}}{k} \quad (1.1)$$

де k – кількість членів часового ряду, включених до ковзного середнього.

Усім спостереженням присвоюються рівні вагові коефіцієнти. Кожне нове спостереження включається в середнє значення відповідно до його виникнення, і «найстаріші» негайно видаляються. Швидкість реакції на зміни в структурі даних залежить від довжини інтервалу згладжування (кількості членів часового ряду, включених у ковзне середнє k).

Якщо дані мають лінійний тренд, тоді застосовується метод подвійних ковзних середніх. Метод полягає у тому, що ряди даних спочатку обчислюються методом ковзаючих середніх, а потім набір даних усереднюється тим же методом. Подвійне ковзне середнє визначається як:

$$M'_t = \frac{M_t + M_{t-1} + \dots + M_{t-k+1}}{k} \quad (1.2)$$

де M_t – ковзне середнє ступеня t .

Для розрахунку рівня прогнозу використовується коефіцієнт a :

$$a_t = M_t + (M_t - M'_t) = 2M_t - M'_t \quad (1.3)$$

і додатковий коригуючий коефіцієнт b_t (коефіцієнт нахилу), який може змінюватися для різних діапазонів значень у часовому ряді:

$$b_t = \frac{2}{k-1} (M_t - M'_t) \quad (1.4)$$

Таким чином, прогнозне рівняння для p періодів є таким:

$$y_{t+p} = a + b_t * p \quad (1.5)$$

де p – кількість періодів, охоплених прогнозом.

Прогнозування податкових надходжень також здійснюється за допомогою кореляційного та регресійного аналізу з урахуванням впливу результатів адміністрування податків. У цьому випадку рівняння регресії має такий вигляд:

$$P = a + b * VAT \quad (1.6)$$

де P – розрахункові податкові надходження за видами податку;

a та b – коефіцієнти регресії;

k – прогнозний період;

VAT_k – прогнозування ПДВ у k -му прогнозованому періоді.

Коефіцієнти регресії a і b обчислюються за такими формулами:

$$a = TR' - b * VAT \quad (1.7)$$

$$b = \frac{\sum_{i=1}^n (VAT_i - VAT') + (TR_i + TR')}{\sum_{i=1}^n (VAT_i - VAT')^2} \quad (1.8)$$

де n – кількість значень вимірних величин (кількість періодів);

TR' – середні податкові надходження за видами податку;

VAT' – середнє значення ПДВ.

Досвід планування та прогнозування ПДВ в Україні свідчить про існування великої кількості ризиків, що супроводжують цей процес [25]. Така ситуація призводить до значного відхилення прогнозованих надходжень від фактичних доходів.

Часткове усунення ризиків, пов'язаних із плануванням та прогнозуванням доходів бюджету, вимагає затвердження кількісних показників максимального ризику бюджетного планування. Законодавче запровадження таких показників для прогнозування податкових надходжень (чисельний аналіз серій) може суттєво покращити планування бюджету [23].

Основні причини проблем та високий рівень відхилень у прогнозуванні та плануванні ПДВ можна розділити на об'єктивні та суб'єктивні причини.

Об'єктивними причинами відхилення надходжень ПДВ та відшкодування від прогнозованих є:

- нестабільна політична та економічна ситуація;
- розширена тіньова інфраструктура, що унеможлиблює отримання повної та точної інформації – основа для відповідного прогнозу;
- нестабільність та низька ємність внутрішнього ринку;

- збільшення використання схем ухилення від сплати ПДВ та незаконного відшкодування ПДВ з бюджету;

- розширений перелік звільнень від ПДВ, що зменшує доходи бюджету.

Суб'єктивними причинами низької ефективності прогнозування сплати та відшкодування ПДВ є такі:

- нехтування впливом темпів інфляції на очікувану величину надходжень ПДВ до бюджету;

- часті зміни законодавства, що вимагає постійного перегляду зроблених прогнозів;

- завищення прогнозних показників та надто оптимістичні прогнози стану економіки;

- недосконалі методи та інструменти, що використовуються для прогнозування ПДВ;

- високий ступінь участі людського потенціалу у прогнозуванні ПДВ, що призводить до високого ступеня суб'єктивності.

Постійний аналіз та моніторинг необхідні для зменшення величини помилок та їх вірогідності. У практиці формування показників доходів Державного бюджету України слід застосовувати підходи з більш детальною підготовкою прогнозу надходжень ПДВ [64]. Також інформаційна база прогнозування не відповідає методам прогнозування, а саме Державний комітет статистики надає певні дані з певним запізненням.

Ще одним фактором, який слід враховувати при розрахунку прогнозу, є тіньова економіка, і прогноз слід коригувати цим елементом. Ефективне прогнозування ПДВ є дуже важливим на сучасному етапі економічного розвитку. Точне прогнозування доходів від ПДВ дозволить оптимізувати фіскальну політику, зменшити ймовірність виникнення непередбачених ситуацій та забезпечити швидку та адекватну відповідь у разі їх виникнення, а також зменшити відсоток боргу для забезпечення фінансування бюджетних видатків.

2 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ДОХІДНОЇ БАЗИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз динаміки доходів Державного бюджету України за період 2015-2019 роки

Формування дохідної бази бюджету здійснюється під впливом трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці країни, тому даний процес має адаптуватися до постійних змін. Доходи бюджету є основою фінансово-економічного значення для виконання учасниками бюджетного процесу повноважень, що покладені на них [22]. Тому набуває актуальності оцінка динаміки, складу та структури доходів Державного бюджету України з метою визначення основних бюджетоутворюючих джерел, їх особливості та недоліки. Тому на рисунку 2.1 проведемо аналіз виконання дохідної бази Державного бюджету України [40, 46-50].

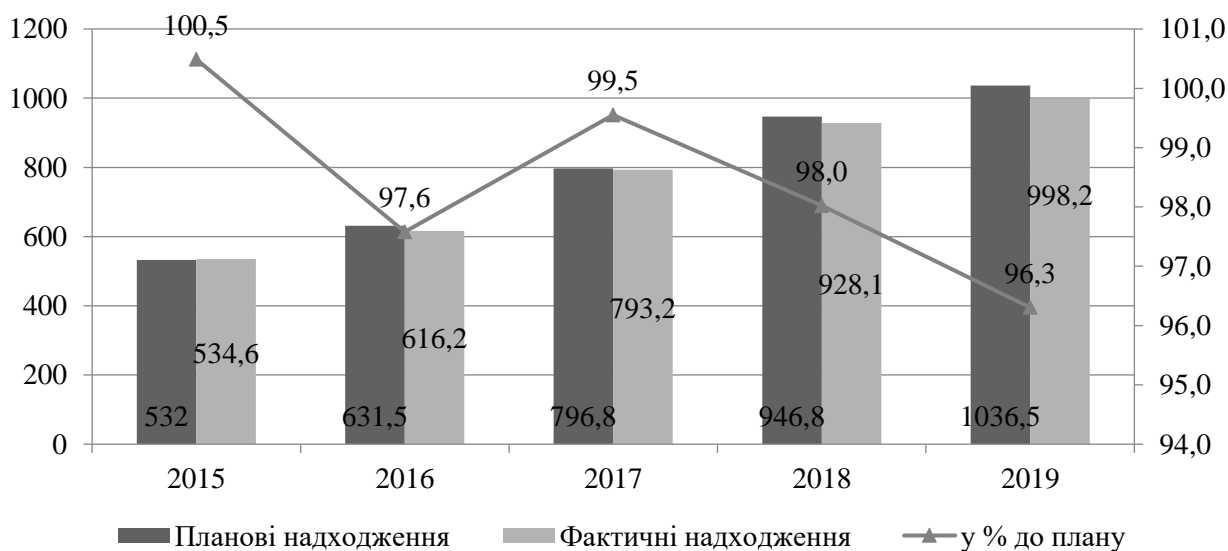

Рисунок 2.1 – Виконання дохідної бази Державного бюджету України за період 2015-2019 роки

Виконання дохідної бази Державного бюджету України у 2015 році розпочалось з податкових змін у законодавстві, що були внесені з метою підвищення наповненості бюджету, покращення адміністрування податків та створення оптимальних умов оподаткування. У зв'язку з цим фактичні надходження перевищили планові на 0,5 %. Зокрема, у 2015 році був введений додатковий імпорتنний збір, збільшена ставка рентної плати за користування надрами за видобування природного газу, з серпня 2014 року введено військовий збір та підвищено ставки оподаткування доходів фізичних осіб. Фактичні доходи Державного бюджету України у 2019 році склали 998,2 млрд. грн., що становить 96,3 % від планових надходжень. Невиконання планових показників доходів Державного бюджету України у 2019 році є найбільшим починаючи з 2015 року. Приріст доходів Державного бюджету України за 2015-2019 роки склав 86,7 %, що зумовлено підвищенням доходів населення внаслідок зростання середньомісячної заробітної плати, імпорту, споживчих цін, цін виробників промислової продукції, збільшення прибутковості суб'єктів господарювання, а також загальним зростанням економіки.

Наступним кроком розглянемо більш детально склад (таблиця 2.1) і структуру (рисунок 2.2) доходів Державного бюджету України [42].

Таблиця 2.1 – Динаміка складу доходів Державного бюджету України за період 2015-2019 роки, млрд. грн.

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2015	2019/ 2018
Податкові надходження	409,4	503,9	627,2	753,8	799,8	95,3	6,1
Неподаткові надходження	120,0	103,6	128,4	164,7	186,7	55,6	13,4
Доходи від операцій з капіталом	0,1	0,1	0,2	0,6	0,1	0,0	-83,3
Цільові фонди	0,1	0,2	29,8	0,1	1,7	1600	1600
Кошти від закордонних країн	1,8	4,1	1,6	1,4	1,1	-38,9	-21,4
Офіційні трансферти	3,1	4,2	6,0	7,3	8,7	178,0	19,4
Всього	534,6	616,2	793,2	928,1	998,2	86,7	7,6

Відповідно до даних таблиці 2.1, основним джерелом наповнення бюджету виступають податкові надходження, величина яких збільшилась на 95,3 % за даний період та станом на кінець 2019 року склала 799,8 млрд. грн.. Неподаткові надходження у 2019 році склали 186,7 млрд. грн., що на 55,6 % більше за показник 2015 року та на 13,4 % більше за показник попереднього періоду. Доходи від операцій з капіталом у 2019 році склали 0,1 млрд. грн., що на 83,3 % менше за показник 2018 року та незмінні порівняно з показником 2015 року. Динаміка надходжень до цільового фонду не є стабільною та у 2017 році набуває максимального значення і становить 29,8 млрд. грн., що пов'язано із надходженням конфіскованих коштів та коштів, отриманих від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду за вчинення корупційної діяльності [41]. Дані кошти спрямовуються до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави. Надходження до цільових фондів у 2019 році склали 1,7 млрд. грн., що на 1,6 млрд. грн. більше за показник 2015 та 2018 року. Кошти від закордонних країн зменшились з 1,8 млрд. грн. у 2015 році до 1,1 млрд. грн. у 2019 році, що пов'язано зі зменшенням коштів, отриманих від секретаріату ООН, НАТО, ЄС та надходжень в рамках програм допомоги ЄС. Сума офіційних трансфертів у 2019 році склала 8,7 млрд. грн. у 2019 році, що на 178 % більше за показник 2015 року, що зумовлено збільшенням реверсної дотації та субвенції з місцевого бюджету до державного бюджету, яка спрямована на виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку регіонів.

Як свідчать вищенаведені дані рис. 2.2, основну частку у структурі доходів займають податкові надходження, питома вага яких збільшилась з 76,6 % у 2015 році до 80,1 % у 2019 році. Наступними за величиною питомої ваги є неподаткові надходження, частка яких зменшилась з 22,4 % у 2015 році до 18,7 % у 2019 році. Частка офіційних трансфертів збільшилась до 0,9 % у 2019 році, що на 0,3 в. п. більше за показник 2015 року. Інші надходження склали 0,4 % у 2015 році та 0,3 % у 2019 році.

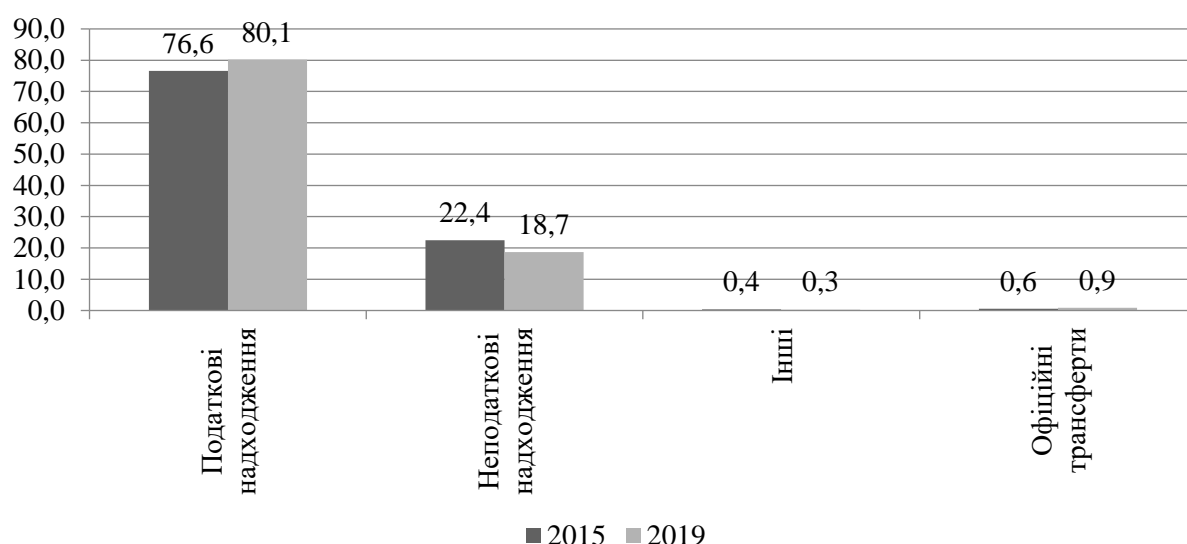

Рисунок 2.2 – Структура доходів Державного бюджету України за 2015-2019 роки, %

Враховуючи той факт, що основну частку у структурі доходів займають податкові надходження, проведемо аналіз їх складу та отримані дані наведемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка складу податкових надходжень Державного бюджету України за період 2015-2019 роки, млрд. грн.

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2015	2019/2018
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, у т. ч.:	79,8	114,1	141,9	188,6	217	171,9	15,1
- податок на доходи фізичних осіб	45	59,8	75	91,7	109,9	144,2	19,8
- податок на прибуток підприємств	34,7	54,3	66,9	96,8	107	208,4	10,5
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	39,8	44	48,6	45,2	46,7	17,3	3,3
Внутрішні податки на товари та послуги, у т. ч.:	241,5	325,6	422,2	493,3	502	107,9	1,8
- ПДВ	178,4	235,5	313,9	374,5	378,7	112,3	1,1
- акцизний збір із вироблених в Україні товарів	38,7	55,1	66,3	71,1	69,8	80,4	-1,8
- акцизний збір із ввезених на територію України товарів	24,3	35	41,9	47,7	53,4	78,6	11,9

Продовження таблиці 2.2.

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/2015	2019/2018
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, у т. ч.:	40,3	20,4	24,5	27	30,1	-25,3	11,5
- ввізне мито	39,9	20,0	23,9	26,5	29,8	-25,3	12,4
- вивізне мито	0,4	0,4	0,6	0,5	0,2	-50,0	-60,0
Інші податки та збори	0,7	-0,6	-10,9	-0,5	3,8	442,8	860,0
Всього	409,4	503,9	627,1	753,8	799,8	95,4	6,1

Як свідчать дані, наведені в таблиці 2.2, обсяг податкових надходжень збільшився на 95,4 % за 2015-2019 роки, що зумовлено приростом майже за всіма статтями доходів. Так, сума надходжень з податків на доходи, податків на прибуток збільшилась до 217 млрд. грн. у 2019 році, що на 171,9 % більше за показник 2015 року та на 15,1 % більше за показник 2018 року, що зумовлено збільшенням як податку на доходи фізичних осіб так податку на прибуток підприємств. Збільшення надходжень з податку на доходи фізичних осіб з 45 млрд. грн. у 2015 році до 109,9 млрд. грн. у 2019 році відбулось за рахунок підвищення реальної заробітної плати. Обсяги податку на прибуток підприємств збільшились на 208,4 % за аналізований період, що пов'язано зі збільшенням обсягу прибутку підприємств та споживчих цін.

Надходження з рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів збільшились в динаміці на 17,3 % та станом на кінець 2019 року склали 46,7 млрд. грн., що зумовлено приростом рентної плати за користування надрами видобування природного газу за рахунок підвищення митної вартості імпортного природного газу та видобутку природного газу.

Сума надходжень з внутрішніх податків у 2019 році склала 502 млрд. грн., що на 107,9 % більше за показник 2015 року, що зумовлено приростом ПДВ, акцизного податку та ін.. Обсяг надходжень з ПДВ збільшився за аналізований період на 112,3 % та станом на кінець 2019 року складає 378,7 млрд. грн., що зумовлено приростом надходжень як із ПДВ з вироблених в Україні товарів (послуг) та ПДВ з ввезених на митну територію України. Зокрема збільшення

останніх зумовлено нарощенням величини імпорту та девальвації гривні до долара. Вагомим чинником, що здійснив позитивний вплив на приріст надходжень ПДВ є зростання цін.

Зменшення акцизного збору із вироблених в Україні товарів на 1,8 % за 2018-2019 роки було зумовлено зниженням надходжень акцизного податку з вироблених в Україні тютюну та тютюнових виробів внаслідок фактичного зменшення обсягу реалізації сигарет на внутрішньому ринку через підвищення цін на дану продукцію внаслідок зростання ставок акцизного податку на дану продукцію. Так у 2018 році розмір акцизного податку збільшено на 20 %, та у 2019 році ще на 9 %. Негативно також вплинув той факт, що відбулась частка перерозподілу споживання сигарет через підвищення попиту на споживання тютюнових виробів з нижчим рівнем оподаткування, акцизний податок яких менший у 3.5 рази. Сума акцизного збору із ввезених на територію України товарів збільшилась з 24,3 млрд. грн. у 2015 році до 53,4 млрд. грн. у 2019 році. Негативним фактором, що сприяє зменшенню надходжень з акцизного податку є відсутність цілісної та ефективної системи державного контролю за виробництвом та обігом тютюнових виробів, що призводить до розширення нелегального ринку виробництва даної продукції.

Сума надходжень з податків на міжнародну торгівлю та зовнішні операції зменшилась на 25,3 % та станом на кінець 2019 року склала 30,1 млрд. грн., що зумовлено зменшенням надходжень з ввізного мита на 25,3 % та вивізного мита на 50 %.

Наступним кроком проведемо аналіз структури податкових надходжень Державного бюджету України (рисунок 2.3).

Відповідно до даних рисунку 2.3, основну частку у структурі податкових надходжень займають внутрішні податки на товари та послуги, а саме ПДВ та акцизний податок, частка яких збільшується з 59 % у 2015 році до 62,8 % у 2019 році. Наступними за величиною питомої ваги є надходження з податків на доходи, а саме податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток, частка яких збільшилась з 19,5 % до 27,1 % за 2015-2019 роки.

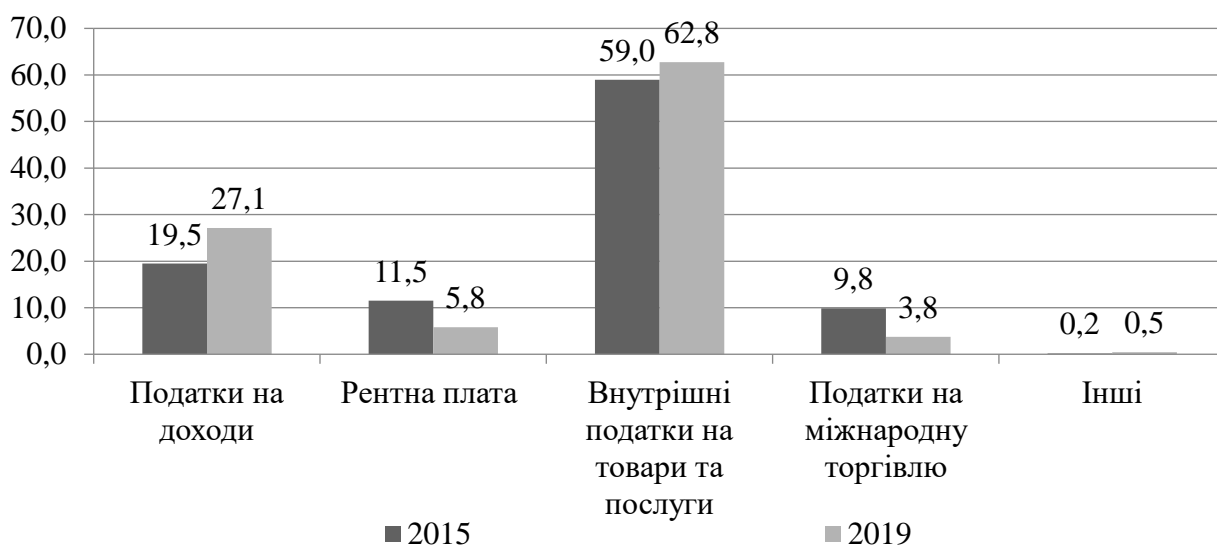

Рисунок 2.3 – Структура податкових надходжень Державного бюджету України за період 2015-2019 роки, %

Частка надходжень з рентної плати зменшилась з 11,5 % у 2015 році до 5,8 % у 2019 році. Аналогічну динаміку має частка надходжень з податків на міжнародну торгівлю, яка зменшилась з 9,8 % у 2015 році до 3,8 % у 2019 році.

Аналіз складу та структури неподаткових надходжень НБУ представлено в таблиця 2.3 та рисунок 2.4 відповідно.

Таблиця 2.3 – Динаміка складу неподаткових надходжень Державного бюджету України за 2015-2019 роки, млрд. грн.

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2015	2019/ 2018
Доходи від власності та підприємницької діяльності	71	51,6	71,6	87,1	114,4	61,1	31,3
Адміністративні збори та платежі	15	8	10,4	18,4	10,4	-30,7	-43,5
Інші неподаткові надходження	7,6	9,9	10,9	12,4	15,7	106,6	26,6
Власні надходження бюджетних установ	26,4	34	35,5	46,7	46,1	74,6	-1,3
Всього	120	103,5	128,4	164,6	186,6	55,5	13,4

На основі вище наведених даних табл. 2.4, величина неподаткових надходжень збільшилась на 55,5 % за аналізований період, що пов'язано з приростом доходів від власності та підприємницької діяльності, інших

неподаткових надходжень та власних надходжень бюджетних установ. Так сума доходів від власності та підприємницької діяльності у 2019 році становить 114,4 млрд. грн., що на 61,1 % більше за показник базового періоду, що відбулось за рахунок приросту коштів, що перераховуються НБУ.

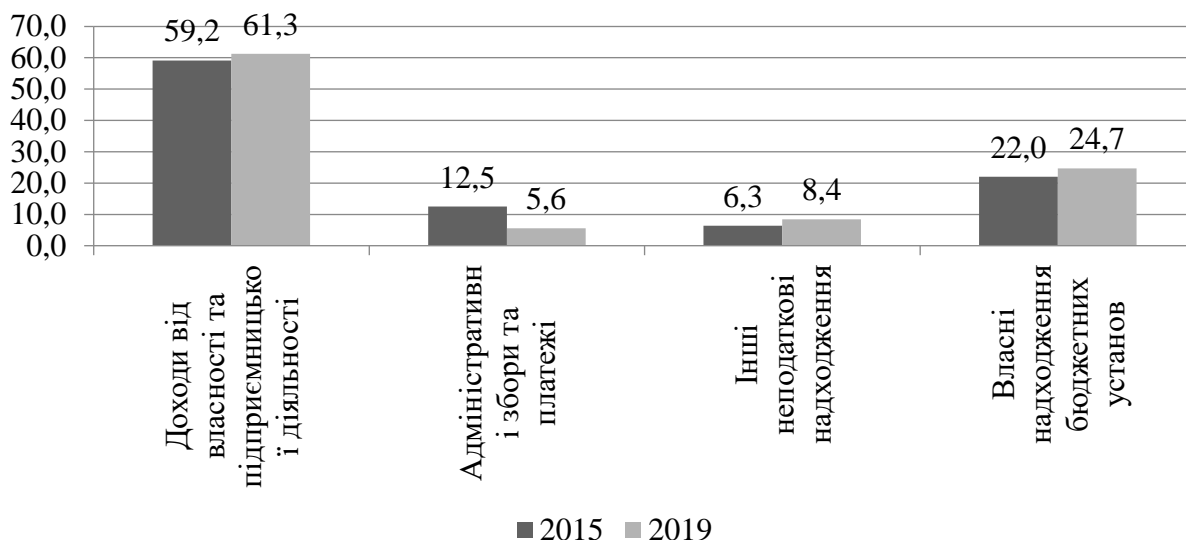

Рисунок 2.4 – Структура неподаткових надходжень Державного бюджету України за період 2015-2019 роки, %

Сума адміністративних зборів та платежів не має стабільної динаміки протягом аналізованого періоду та у 2019 році складає 10,4 млрд. грн., що на 30,7 % менше за показник 2015 року та на 43,5 % менше за показник 2018 року, що пов'язано зі зменшення плати за надання адміністративних послуг. Сума інших неподаткових надходжень збільшилась з 7,6 млрд. грн. у 2015 році до 15,7 млрд. грн. у 2019 році, що пов'язано з нарощенням коштів від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду та надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій та установ, відносно яких минув строк позовної давності.

Збільшення власних надходжень бюджетних установ на 74,6 % за аналізований період відбулось за рахунок надходжень з інших джерел власних надходжень бюджетних установ, до яких належать благодійні внески, гранти,

дарунки, а також грошові кошти, що можуть бути отримані бюджетними установами від юридичних та фізичних осіб для проведення цільових заходів.

Провівши аналіз рисунку 2.4 зазначимо, що основну частку у структурі неподаткових надходжень займають доходи від власності та підприємницької діяльності, питома вага яких збільшилась з 59,2 % у 2015 році до 61,3 % у 2019 році. Наступними за величиною питомої ваги є власні надходження бюджетних установ, яка збільшується з 22 % у 2015 році до 24,7 %. Питома вага адміністративних зборів і платежів зменшується з 12,5 % до 5,6 % за аналізований період. Частка інших неподаткових надходжень складає у 2019 році 8,4 %, що на 1,9 в. п. більше за показник 2015 року.

Ще однією групою доходів Державного бюджету України є доходи від операцій з капіталом, тому проведемо аналіз складу та структури даних надходжень, отримані дані представимо в таблиці 2.4 та на рисунку 2.5.

Таблиця 2.4 – Динаміка складу доходів від операцій з капіталом Державного бюджету України за 2015-2019 роки, млрд. грн.

Показник	Рік					Темп зростання, %	
	2015	2016	2017	2018	2019	2019/ 2015	2019/ 2018
Надходження від продажу основного капіталу	0,03	0,04	0,04	0,03	0,03	0,0	0,0
Надходження від реалізації державних запасів	0,1	0,12	0,18	0,57	0,08	-20,0	-86,0
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,3	0,03	0,06	0,5	0,07	-76,7	-86,0
Всього	0,17	0,19	0,28	0,65	0,18	5,9	-72,3

Провівши аналіз табл. 2.4 зазначимо, що сума доходів від операцій з капіталом збільшилась з 0,17 млрд. грн. у 2015 році до 0,18 млрд. грн. у 2019 році, тобто темп приросту склав 5,9 % за даний період. Надходження від продажу основного капіталу протягом 2015-2019 років коливаються в межах 0,3-0,4 млрд. грн.. Надходження від реалізації державних запасів мають тенденцію до зменшення та у 2019 році склали 0,08 млрд. грн., що на 20 % менше за показник 2015 року та на 86 % менше за показник 2018 року. Аналогічну динаміку мають кошти від

продажу землі і нематеріальних активів, які зменшились на 76,7 % за 2015-2019 роки.

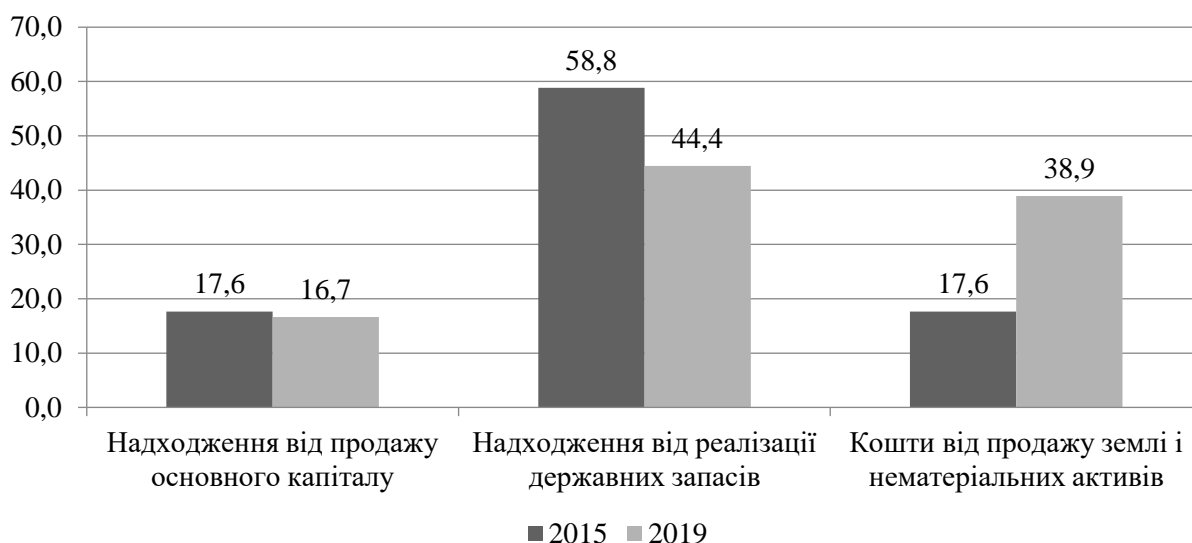

Рисунок 2.5 – Структура доходів від операцій з капіталом Державного бюджету України за період 2015-2019 роки, %

Відповідно до даних рисунку 2.5, відмітимо, що основну частку у структурі доходів від операцій з капіталом займають надходження від реалізації державних запасів, частка яких зменшується з 58,8 % у 2015 році до 44,4 % у 2019 році. Спостерігається збільшення частки коштів від продажу землі і нематеріальних активів до 38,9 % у 2019 році, що на 21,3 в. п. більше за показник 2015 року. Частка надходжень від продажу основного капіталу є найменшою та становить 17,6 % у 2015 році та 16,7 % у 2019 році.

Таким чином, провівши аналіз динаміки доходів Державного бюджету України зазначимо, що спостерігається їх збільшення на 95,3 %, що пов'язано зі збільшенням податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та трансфертів. Нарощення дохідної бази бюджету пов'язано із зростанням економіки, підвищенням реальної заробітної плати, прибутковості суб'єктів господарювання та ін.

2.2. Напрями зміцнення доходів Державного бюджету України шляхом оптимізації його структури

З огляду на основні зміни структури дохідної бази державного бюджету України протягом 2015-2019 рр. необхідно дослідити тенденцію зміни обсягу ключових статей. Перш за все, варто визначити які саме дохідні статті переважають у структурі державного бюджету України. Розрахуємо відносну частку кожної статті (таблиці 2.5).

Таблиця 2.5 – Відсоткове співвідношення дохідних статей Державного бюджету України протягом 2015 – 2019 рр., %

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
Податкові надходження	76,58	81,78	79,07	81,22	80,12
Неподаткові надходження	22,45	16,81	16,19	17,75	18,70
Доходи від операцій з капіталом	0,02	0,02	0,03	0,06	0,01
Цільові фонди	0,02	0,03	3,76	0,01	0,17
Кошти від закордонних країн	0,34	0,67	0,20	0,15	0,11
Офіційні трансферти	0,58	0,68	0,76	0,79	0,87
Всього	100	100	100	100	100

Як бачимо, найвагомішими статтями в структурі Державного бюджету України протягом останніх п'яти років є податкові надходження, які знаходяться на рівні або перевищують 80%. На другому місці знаходяться неподаткові надходження, значення яких в структурі Державного бюджету України коливалось від 16,19% у 2017 р. до 22,45% у 2015 р. Варто зауважити, що частка неподаткових надходжень у 2019 р. скоротилась на 16,7%. На третьому місці за обсягом в структурі статей Державного бюджету України знаходяться офіційні трансферти, які у 2015 р. склали 0,58%, а у 2019 р. вже склали 0,87%.

Проаналізуємо і представимо графічно абсолютний приріст та темп росту відповідних статей Державного бюджету України. Для їх визначення використаємо ланцюговий принцип розрахунку (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Абсолютний приріст та темп росту ключових статей Державного бюджету України протягом 2015-2019 рр., млрд. грн.

Рік	Податкові надходження	Абсолютний приріст	Темп росту	Неподаткові надходження	Абсолютний приріст	Темп росту	Офіційні трансферти	Абсолютний приріст	Темп росту
2015	409,4			120			3,1		
2016	503,9	94,5	1,2	103,6	-16,4	0,9	4,2	1,1	1,4
2017	627,2	123,3	1,2	128,4	24,8	1,2	6	1,8	1,4
2018	753,8	126,6	1,2	164,7	36,3	1,3	7,3	1,3	1,2
2019	799,8	46,0	1,1	186,7	22,0	1,1	8,7	1,4	1,2

Як бачимо, обсяг визначених статей носить коливальний характер і напрям їх зміни відрізняється один від одного, що більш чітко видно на графіках, представлених на рисунках 2.6 та 2.7.

Рисунок 2.6 – Абсолютний приріст ключових статей Державного бюджету України протягом 2015-2019 рр., млрд. грн.

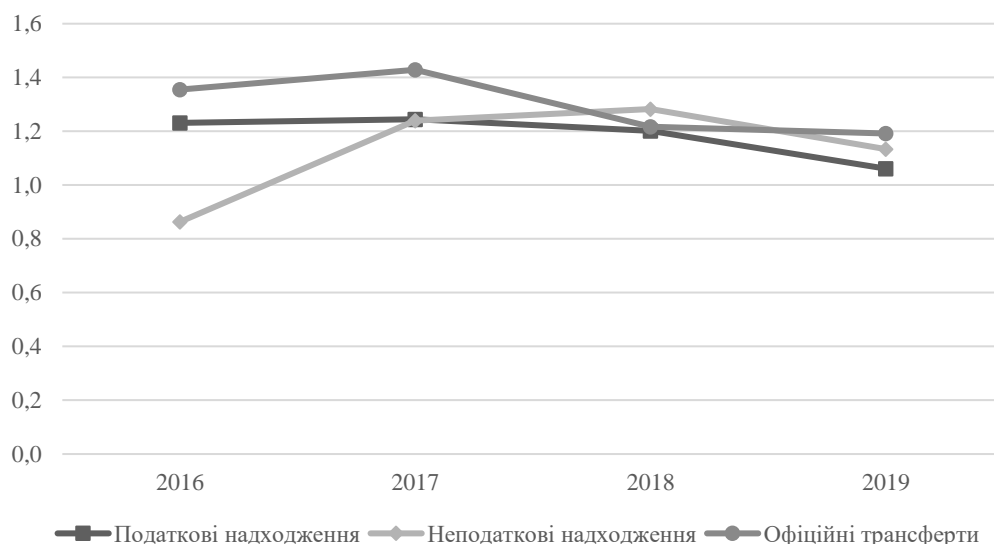

Рисунок 2.7 – Темп росту ключових статей Державного бюджету України протягом 2015-2019 рр., млрд. грн.

Як бачимо, на представлених графіках чітко видно, що 2017 р. став переломним для розглянутих статей, оскільки саме цього року спостерігається зміна тенденції розвитку індикаторів.

Відповідно до поставленої мети дослідження, що передбачає оптимізацію дохідних статей Державного бюджету України [28], скористаємось методом структурного моделювання і визначимо оптимальний розмір саме податкових надходжень, оскільки вони займають перше місце в структурі доходів Державного бюджету України і відіграють важливу роль у формуванні «позитивного» клімату в процесі управління державними фінансовими ресурсами.

На сьогодні використання структурного моделювання набуває все більшої популярності серед науковців у різних сферах дослідження. Структурне моделювання базується на побудові системи регресійних рівнянь, які можуть бути незалежними одне від одного або виконуватись одночасно, утворюючи систему рекурсивних рівнянь (табл. 2.7).

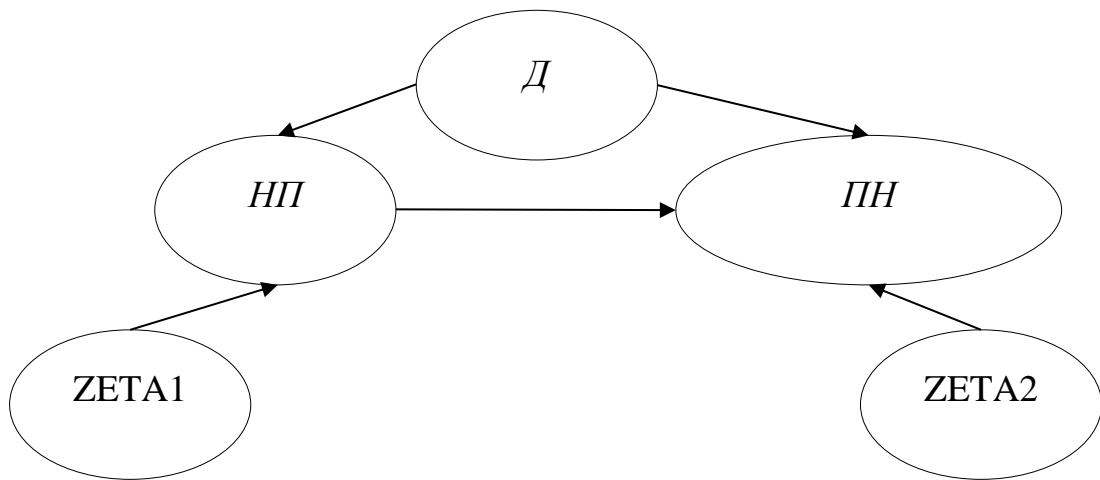

Рисунок 2.8 – Регресійні залежності між латентними змінними для першої моделі, де *ZETA1*, *ZETA2* – залишкові величини

Другий крок структурного моделювання передбачає програмну формалізацію побудованих моделей. Для цього скористаємось вбудованим модулем «*Моделирование структурными уравнениями*» в програмному пакеті STATISTICA 12.

На третьому кроці потрібно побудувати структурні рівняння із визначенням функціональних залежностей між змінними (рисунок 2.9).

Структурна модель в програмному вигляді має наступний вигляд:

```

(Д)-1->[Всього]
(DELTA1)-->[Всього]
(DELTA1)-2-(DELTA1)
(ПН)-->[Под Д]
(ПН)-3->[В под]
(ПН)-4->[Под М]
(НП)-->[Доходи В]
(НП)-5->[АЗП]
(НП)-6->[Надх БУ]
(EPSILON1)-->[Под Д]
(EPSILON2)-->[В под]
(EPSILON3)-->[Под М]
(EPSILON4)-->[Доходи В]
(EPSILON5)-->[АЗП]
(EPSILON6)-->[Надх БУ]
(EPSILON1)-7-(EPSILON1)
(EPSILON2)-8-(EPSILON2)
(EPSILON3)-9-(EPSILON3)
(EPSILON4)-10-(EPSILON4)
  
```

(EPSILON5)-11-(EPSILON5)
 (EPSILON6)-12-(EPSILON6)
 (ZETA1)-->(ПН)
 (ZETA2)-->(НП)
 (ZETA1)-13-(ZETA1)
 (ZETA2)-14-(ZETA2)
 (Д)-15->(ПН)
 (Д)-16->(НП)
 (НП)-17->(ПН)

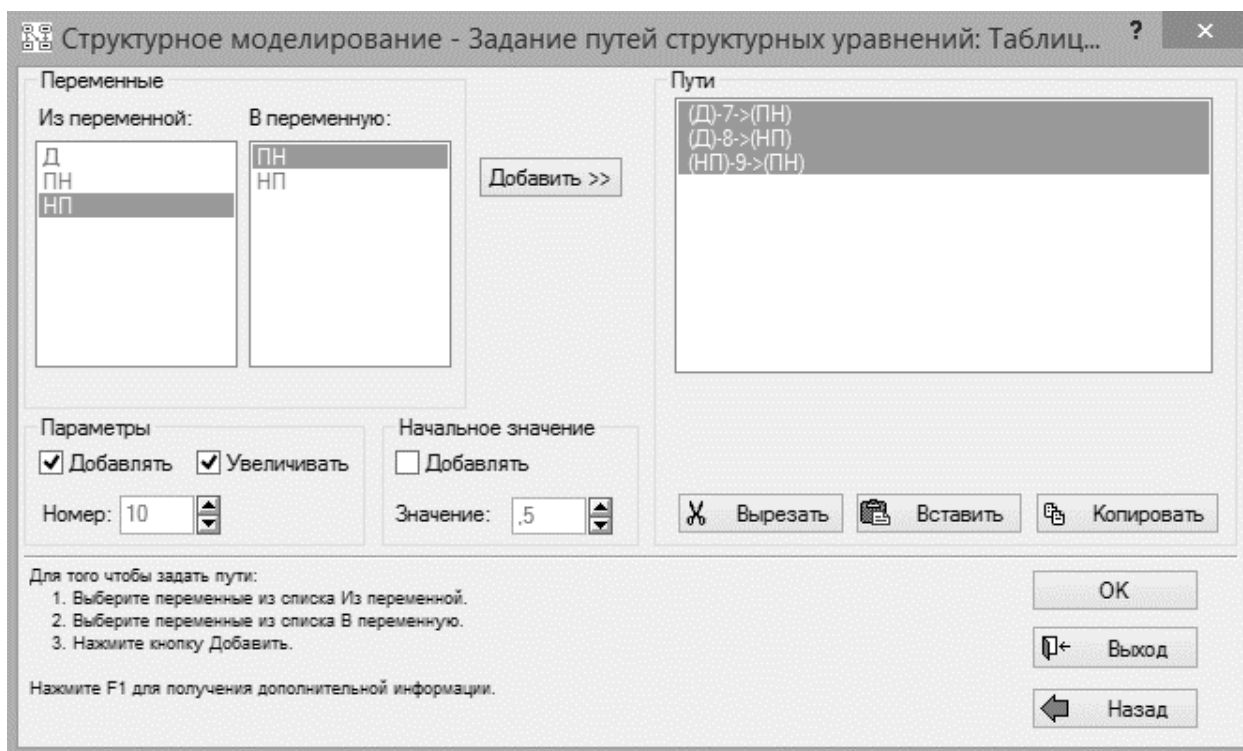

Рисунок 2.9 – Визначення структурних залежностей для моделі

У результаті проведених розрахунків було отримано наступну систему рівнянь (2.1).

$$\begin{cases}
 ПН = -244,114Д + 11,309НП \\
 ПН = 33,232Д, \\
 Под\ надх = ПН + 0,5, \\
 Непод\ надх = НП + 0,5.
 \end{cases}
 \quad (2.1)$$

Для оцінки якості побудованих моделей використовуємо значення чотирьох основних показників: t -критерій (рівень імовірності p), максимум косинуса залишків, індекс RMS та матрицю-рефлектор.

За допомогою значення t -критерію можна визначити статистичну значимість регресійних параметрів. У випадку, якщо значення t -критерію, отримане за допомогою програмної реалізації моделі перевищує його табличне значення, регресійний параметр є статистично значимим. Крім того, статистична значимість параметра визначається також за допомогою рівня імовірності p , програмне значення якого не повинно перевищувати 0,05. В даній ситуації всі отримані регресійні параметри є статистично значимими, оскільки в заданих умовах перевищують табличне значення t -критерію 1,96.

Критерій максимуму косинуса залишків показує на скільки якісно зійшовся процес ітерації. Якщо значення даного показника є близьким до нуля, це означає успішне завершення процесу ітерацій.

За допомогою індексу RMS оцінюється якість підгонки моделі. Підгонка моделі вважається якісною, якщо даний індекс менший ніж 0,05. У випадку, якщо значення індексу перевищує 0,1, то це означає, що побудована модель неадекватно описує дані.

Матриця-рефлектор використовується для перевірки моделі на стійкість до зміни масштабу вимірювання вхідних даних. Модель вважається більш стійкою, якщо значення елементів даної матриці наближаються одне до одного.

Одержані значення перерахованих критеріїв маємо нижче (рисунок 2.10).

	Основные и Значение
Функция несогласия	0,000
Максимум косинуса остатков	0,970
Макс. по модулю компонента градиента	0,000
Критерий УУПММ	0,000
Критерий УИМ	0,000
МП Хи-квадрат	
Число степеней свободы	0,000
p-значение	
RMS стандартизованных остатков	0,000

	Рефлектор (Таблица sta)		
	Доходи В	ПН	НП
Доходи В	0,000	-0,000	-0,000
ПН	0,000	0,000	0,000
НП	-0,000	0,000	0,000

Рисунок 2.10 – Основні підсумкові статистики перевірки якості побудованої моделі та матриця-рефлектор (зліва на право)

Як бачимо, відповідно до отриманих значень зазначених вище критеріїв, процес ітерації зійшовся, модель є якісною, а її результати можна використовувати для подальших розрахунків.

Провівши ряд математичних перетворень та ввівши два нових співвідношення для визначення оптимального обсягу дохідних статей Державного бюджету України, маємо наступну систему (2.2).

$$\begin{cases} \text{ПН}^* = -244,114\text{Д} + 11,309\text{Непод надх} - 5,654 \\ \text{ПН} = \frac{\text{Непод надх}}{\text{ПН}^*} \cdot 100\%, \\ \text{ПН} = \frac{\text{Непод надх}}{\text{ПН}^* \%_{\text{серед}} / 100}. \end{cases} \quad (2.2)$$

Нове значення змодельованого обсягу податкових надходжень Державного бюджету України, одержане з урахуванням значення інших статей Державного бюджету України, представлено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Змодельований обсяг неподаткових надходжень Державного бюджету України

Рік	Змодельовані податкові надходження (млрд. грн.)	Різниця між змодельованим і реальним значенням податкових надходжень (млрд. грн.)
2015	539,304	129,904
2016	663,789	159,889
2017	826,081	198,981
2018	992,983	239,183
2019	1053,579	253,779

Представимо графічно отримані результати та порівняємо їх з реальним обсягом податкових надходжень Державного бюджету України (рисунок 2.11).

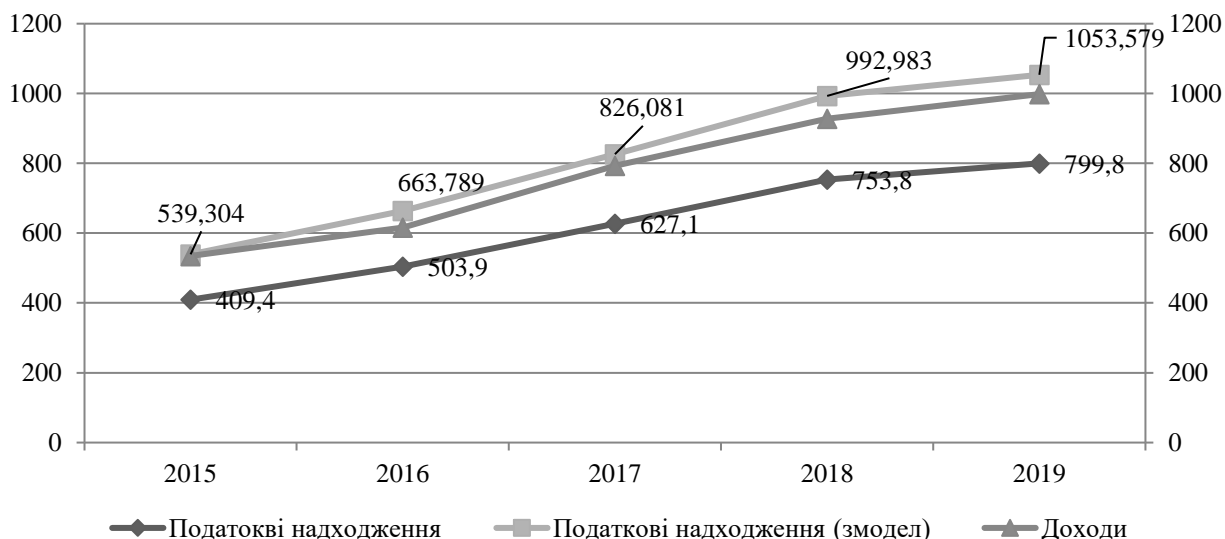

Рисунок 2.11 – Динаміка зміни реального та змодельованого обсягів податкових надходжень Державного бюджету України, млрд. грн.

Як бачимо, з урахуванням значень податкових надходжень та доходів Державного бюджету України, було визначено, що для досліджуваного періоду значення реального та змодельованого обсягів податкових надходжень не співпали. Так, було визначено, що для оптимізації структури доходів Державного бюджету України необхідно збільшити частку податкових надходжень в середньому в 1,3 рази. Структурне моделювання, в даному випадку, виступає зручним інструментом для формалізації прихованих зв'язків між змінними, а також визначення оптимальної структури досліджуваного явища. Отримані результати підтверджують тезу відносно потреби в постійному вдосконаленні оподаткування, оскільки фіскальний потенціал податків є невикористаним через податкові пільги, ухилення від сплати, недоліки в адмініструванні та податкову заборгованість.

ВИСНОВКИ

У сучасній державі бюджет виконує кілька функцій – підтримка економічного зростання і згладжування циклічних коливань, надання суспільних благ і перерозподіл доходів. Очевидно, що в пошуках відповідей на поточні виклики і високі завдання, які ставлять національні політичні лідери, кожна країна формує власну систему вимог до бюджету.

Виходячи із проведеного аналізу вивчення поняття «доходи бюджету» та різнобічних підходів до його трактування, доходи бюджету можна визначити як економічні відносини, які виникають при формуванні фондів грошових коштів під час взаємодії держави із фізичними та юридичними особами, що є основою для здійснення владою покладених на неї обов'язків та завдань. Доходи державного бюджету відіграють значну роль у формуванні фінансової бази діяльності органів влади, а особливо виконання покладених на них обов'язків, які полягають у забезпеченні безпеки та оборони, виконанні політики соціально-економічного спрямування та інше.

Забезпечення достатності та стабільності доходів державного бюджету є одними з ключових завдань фіскальної політики. Оптимальна фіскальна політика передбачає вибір такого набору фіскальних важелів, які дозволяють формувати дохідну частину бюджету в достатньому обсязі і не викликають безконтрольного збільшення рівня державного боргу як частини національного доходу. На поточному етапі на ефективність розробки та реалізації фіскальної політики в Україні впливає безліч негативних факторів, серед яких нестабільність і внутрішня суперечливість податкового законодавства; високий рівень податкового навантаження на юридичних осіб; низька ефективність податкової системи, ухилення від сплати податків; складність адміністрування податків та інші.

Формування доходної частини бюджету і фактичне його наповнення є однією з найбільш гострих проблем фіскальної політики в Україні. Найбільш значимими у цьому аспекті є питання податкової політики. Формування доходів державного

бюджету в частині податкових надходжень залежить від впливу широкого спектру факторів, що включають в себе інституційні особливості податкової системи, характеристики поведінки платників податків, характер міжбюджетних відносин, показники економічного, структурного та інституційного розвитку.

Непрямі податки, особливо ПДВ, відіграють ключову роль у формуванні бюджету. Його фіскальна особливість характеризується тим, що ПДВ має дуже велику базу оподаткування, яка менш схильна до коливань цін на сировину та енергію. Ця особливість відрізняє ПДВ від інших податків і підтверджується стабільною динамікою надходження податкових надходжень до державного бюджету.

Часткове усунення ризиків, пов'язаних із плануванням та прогнозуванням доходів бюджету, вимагає затвердження кількісних показників максимального ризику бюджетного планування. Законодавче запровадження таких показників для прогнозування податкових надходжень (чисельний аналіз серій) може суттєво покращити планування бюджету.

Постійний аналіз та моніторинг сплати та відшкодування ПДВ необхідні для зменшення величини помилок та їх вірогідності. У практиці формування показників доходів Державного бюджету України слід застосовувати підходи з більш детальною підготовкою прогнозу надходжень ПДВ.

Проведений аналіз складу, динаміки та структури доходів Державного бюджету України за період 2015-2019 рр. засвідчив суттєве переважання в їх структурі податкових надходжень, і зростання їх частки протягом досліджуваного періоду. В загальній динаміці обсягу доходів бюджету за аналізований період спостерігається їх збільшення на 95,3 %, що пов'язано зі збільшенням усіх складових надходжень, а саме податкових та неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та офіційних трансфертів. Нарощення дохідної бази бюджету пов'язано із зростанням економіки, підвищенням реальної заробітної плати, прибутковості суб'єктів господарювання та іншими факторами.

З метою визначення напрямів зміцнення дохідної частини Державного бюджету України було застосовано метод структурного моделювання, який

дозволив визначити оптимальну структуру доходів бюджету. Структурне моделювання, в даному випадку, виступає зручним інструментом для формалізації прихованих зв'язків між змінними, а також визначення оптимальної структури досліджуваного явища. Відповідно до результатів застосованого підходу встановлено, що для оптимізації доходів Державного бюджету України необхідно збільшити частку податкових надходжень в середньому в 1,3 рази. Отримані результати підтверджують тезу відносно потреби в постійному вдосконаленні оподаткування, оскільки фіскальний потенціал податків є невикористаним через податкові пільги, ухилення від сплати, недоліки в адмініструванні та податкову заборгованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І. П. Напрями підвищення дієвості системи фінансово-бюджетного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. Випуск 18. С. 27-32.
2. Адаменко І. П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *БізнесІнформ*. 2014. № 3. С. 341–345.
3. Арістов Ю.Ю. Бюджетна система як інструмент соціально-економічного розвитку країни. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 154–159.
4. Бабич Л. М. Актуальні питання формування бюджетної стратегії держави. *Вісник Національного транспортного університету*. 2018. Випуск 2. С. 3-10.
5. Баранецька О. В., Бучковська Я. Г. Аналіз бюджетотворення в Україні. *Економіка та держава*. 2016. Випуск 8. С.79–84.
6. Баранник Л. Б. Бюджетна безпека в Україні в контексті соціальної стабільності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2017. Випуск 4. С. 112-119.
7. Беседін В. Ф., Столяров В. Ф., Островецький В. І. Методологічні основи формування нової податкової політики України в контексті євроінтеграції та сталого розвитку (частина II). *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4. С. 139–151.
8. Бугай Т. В. Методичні підходи до оцінки ефективності бюджетного процесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. Випуск 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_18.
9. Буковинський С. А. До питання здійснення бюджетної політики в Україні. *Фінанси України*. 2017. Випуск 11. С. 3-30.
10. Бутенко Т. В., Бутенко В. В. Переваги та недоліки використання різних форм оподаткування в Україні. *Економіка: реалії часу*. 2017. Випуск 4 (32). С. 28-36.
11. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку: монографія / за ред. Л.В. Лисяк. Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. 396 с.

12. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 15.11.2020).
13. Ватульов А. В. Фінансово-бюджетна політика економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 37–44. doi: 10.32702/2306-6814.2020.3.37.
14. Винниченко Н. В. Проблеми забезпечення транспарентності бюджетного процесу в Україні. *Бізнес-навігатор*. 2017. Випуск 3. С. 127-133.
15. Вітлінський В. В. Розвиток методології та інструментарію моделювання та ризикології в сучасній економіці. *Форум молодих економістів-кібернетиків. Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід: тези VII Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Тернопіль, 21–22 жовт. 2016 р.)*. Тернопіль, 2016. С. 10.
16. Геєць В. М. Новий прагматизм – інструмент досягнення кращого майбутнього. *Економічна теорія*. 2017. Випуск 1. С. 5-24.
17. Гусаревич Н. В. Адаменко І. П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. Випуск 12. С. 11-15.
18. Захаркіна Л. С. Роль і місце податкових надходжень у структурі зведеного бюджету України. *Науковий вісник «International Scientific Journal «Internauka» Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Випуск 19. С. 125-129.
19. Ігнатишин, М. В., Василенко В. М. Міжбюджетні трансферти як інструмент вирівнювання бюджетів України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2016. Випуск 16. С. 157–169.
20. Камінська Н. І. Адаптивні методи у соціально-економічному прогнозуванні. *Форум молодих економістів-кібернетиків. Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід: тези VII Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Тернопіль, 21–22 жовт. 2016 р.)*. Тернопіль, 2016. С. 85.
21. Канєва Т. В., Думікян А. К. Проблеми Формування бюджетних надходжень. *Економічний вісник університету*. 2016. Випуск 31. С. 241-244

22. Кир'язова Т. О., Чулак Н. І. Доходи Державного бюджету України: проблеми формування та можливі джерела збільшення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2(2). С. 40-44.
23. Клочан В.В., Мірошник В.О., Надточий К.П. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 142-147.
24. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. *Фінанси України*. 2017. Випуск 8. С. 80-94.
25. Кобзєва Т. А. Зарубіжний досвід управління фінансовою системою та можливості його використання в Україні (на прикладі Сполучених Штатів Америки). *Suprematia Dreptului*. 2016. Випуск 1. С. 250–256.
26. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : [монографія]. Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. 396 с.
27. Кудряшов В. Ризики виконання державного бюджету та механізми їх обмеження. *Фінанси України*. 2016. Випуск 12. С. 59-76.
28. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 608 с.
29. Лук'яненко І., Сидорович М. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: [монографія],. – Київ: НаУКМА, 2014. 229 с.
30. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
31. Макогон В. Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. Випуск 10. С. 314-318.
32. Малишко В. В. Аналіз доходів державного бюджету України. *Економічний вісник університету*. 2016. Випуск 28. С. 208-212.
33. Маркуц Ю. І., Гусаревич Н. В. Ефективність формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень. *Економіка та держава*. 2018. Випуск 8. С. 31-34.

- 34.Микитюк І. Застосування методів економічного аналізу в управлінні бюджетними коштами. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2016. № 6. С. 89-99.
- 35.Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Application of cluster analysis to determine the level of the budget potential of the Ukrainian regions. *Науковий вісник Полісся*. 2018. Випуск 2. С. 179-185.
- 36.Міщенко Д. А., Міщенко Л. О., Холошня Д. О. Оцінка бюджетного потенціалу регіонів: практичний аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2018. Випуск 1. URL: www.inter-nauka.com/issues/economic2018/1/3330.
- 37.Мотузка О. М. Статистичний аналіз державного бюджету України. *Статистика України*. 2015. Випуск 1. С.23–27.
- 38.Наконечна Ю. Л., Демиденко Л. М. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. Випуск 10. С. 20-27.
- 39.Непочатенко О. О., Боровик П. М., Парій Д. Ю. Оновлений механізм справляння податку на доходи фізичних осіб: проблеми та перспективи. *Економіка. Управління. Інновації*. 2016. Випуск 1 (16). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_1_16.
- 40.Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>.
- 41.Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/>.
- 42.Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
- 43.Пасічний М. Д. Податкова політика України в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету*. 2016. Випуск 7 (2). С. 123-128.
- 44.Пасічний М. Д. Формування і реалізація бюджетної політики в умовах кризових трансформацій економіки. *Бізнес-Інформ*. 2018. Випуск 8. С. 171-177.

45. Про невідкладні заходи щодо підвищення ефективності справляння податку на додану вартість. Указ Президента № 671 від 23.06.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/2004#Text> (дата звернення 16.11.2020)
46. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2015 рік. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2015-rik> (дата звернення 18.11.2020).
47. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2016 рік. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2016-rik> (дата звернення 18.11.2020).
48. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik> (дата звернення 18.11.2020).
49. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2018 рік. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richnij-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayini-za-2018-rik> (дата звернення 18.11.2020).
50. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2019 рік. Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2019-rik> (дата звернення 18.11.2020).
51. Родіонов В. Є. Аналіз дохідної частини бюджету України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 12 (3). С. 47–49.
52. Сіташ Т. Д., Нагайчук В. В. Фіскальна політика держави: визначальні детермінанти й оптимізація фінансових потоків. *Проблеми економіки*. 2017. №1. С. 128–132.
53. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Електронне наукове фахове видання*

- «Глобальні та національні проблеми економіки». 2017. Випуск 15. С. 554-558.
URL: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/110.pdf> (дата звернення 15.11.2020).
- 54.Тарасюк М. В. Бюджетне планування в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2018. Випуск 2 (118). С. 19-31.
- 55.Чугунов І. Я., Брижан К. В. Бюджетна політика в умовах трансформації економіки. *Економічний вісник університету. Переяслав Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2017. Випуск 32/1. С. 241-251.
- 56.Чугунов І. Я., Канєва Т. В., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія. Київ: Глобус-Пресс. 2018. 354 с.
- 57.Шаманська В. Г. Неподаткові надходження: проблеми та роль у доходах бюджету держави. *Фінанси України*. 2017. № 15. С. 186-191.
- 58.Шевчук І. Л., Черепанова В. О., Ставерська Т. О. Бюджетна система: навчальний посібник. Друге видання, перероблене і доповнене. Харків: Видавець Іванченко І. С., 2015. 284 с.
- 59.Юрчишена Л. В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Фінанси, учет, банки*. 2016. Випуск 1 (21). С. 215-224.
- 60.Andrejovska A., Pulikova V. Tax revenues in the context of economic determinants. *Montenegrin Journal of Economics*. 2018. № 14(1). P. 133–141. doi: 10.14254/1800-5845/2018.14-1.10.
- 61.Boukbech R., Bousselhamia A., Ezzahid E. *Determinants of tax revenues: Evidence from a sample of Lower Middle Income countries*. Published in: *Applied Economics and Finance*. 2018. №6. P. 11–20.
- 62.Dogaru T.-C., Dumitrescu-Peculea A. Medium-term budgetary framework in the EU Member States: study case. *Global Journal on Humanites and Social Sciences*, 2016. № 2(2). Pp. 163-169.
- 63.Doing Business-2017. Україна в рейтингу світового банку легкості ведення бізнесу. Економічний дискусійний клуб. 2016. – URL:

<http://edclub.com.ua/analytyka/doing-business-2017-ukrayina-v-reytyngu-svitovogo-banku-legkosti-vedennya-biz>

64. Eberhard M., Presbitero A. Public debt and growth: Heterogeneity and non-linearity. *Journal of International Economics*. 2015. № 97. Pp. 45-58.
65. Heim J. J. Determinants of government receipts. In J. J. Heim. *An econometric model of the US economy*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. doi: 10.1007/978-3-319-50681-4_14.
66. Lyeonov S., Vasylieva T., Lyulyov O. Macroeconomic stability evaluation in countries of lower-middle income. *Bulletin of the National Mining University*. 2018. №1. P.138–146.
67. Ono T., Uchida Y. Human Capital, Public Debt, and Economic Growth: A Political Economy Analysis. *Journal of Macroeconomics*. 2018. № 57. Pp. 1-14.
68. Palda Filip. *A Better Kind of Violence: Chicago Political Economy, Public Choice, and the Quest for an Ultimate Theory of Power*. Kingston: Cooper-Wolfing, 2016. 132 p.
69. Panizza U., Presbitero A. Public debt and economic growth: Is there a causal effect? *Journal of Macroeconomics*. 2014. № 41. Pp. 21-41.
70. The Heritage Foundation 214 Massachusetts Avenue, NE Washington, 2017 URL: <http://www.heritage.org/index/download>.